

Nagy-Budapest nagy feladatokat ró a fővárosra

A főváros terheket vállal magára az egyesítéssel, a lakosság pedig évtizedes kívánságainak teljesülését kapja meg

Az utóbbi évtizedek alatt alig volt kérdés, amely olyan egyöntetű helyeslést váltott volna ki, mint Szendy Károly budapesti polgármesternek kezdeményezése, hogy a külföldi világvárosok mintájára Budapestből Nagy-Budapestet alakítsanak. A vágy és kívánság Nagy-Budapest után tulajdonképpen nem újkeletű. Már a század elején felbukkant, amikor nagy lendülettel kezdtek a pestkörnyéki települések nagybódnálni. Nagy-Budapest megalkotására az első komoly akciót Pest vármegye indította meg, mert akkori vezetői látták és tudták, hogy Budapest amerikai iramu fejlődése nyomán keletkeznek és nagybódnálnak a perifériális városok és községek anélkül, hogy azoknak az urbanitással járó intézményeket és berendezéseket megadhatnánk. Budapest akkor szinte virágkorát élte, iskolákat, fürdőket, középületeket emelt, tökéletesítette a vízvezetékét és csatornázást, megváltotta a magánkézben lévő gáz- és elektromosvállalatokat, hozzájárult a közlekedés közszékesítéséhez, megalapította a községi élelmiszerüzemet, kibővítette a kórházakat és újakat emelt. Általában igyekezett méltóvá lenni az országban elfoglalt rangjához és a nyugati országok fővárosaihoz hasonlóan világvárossá fejlődni.

A századeleji tervek

Az alkotásnak ebben a termékeny korszakában, mely különösen Bárczy István polgármesternek az idejére esett, a Nagy-Budapest kialakításának terve állandóan kísértett, de nem jutott közel a megvalósuláshoz, mert az amúgy is óriási kiterjedésű Budapesten ezer-nyi tennivaló volt. Lakossága már akkoriban közeledett az egymillióhoz, 1700 utcája és utja volt, ezeket kellett kiépíteni, a 32.538 kat. hold nagyságú fővárosi területet rendezni, parkokat és tereket valóban parkokká alakítani, az elhanyagolt budai és óbudai részekbe a közműveket bekapcsolni és ezer-nyi más teendőt elvégezni. Nagy-Budapest kialakítását az első világháború bekövetkezése húsítottta meg. Akkoriban erre nem gondolhattak és a terv elaludt a forradalmak követő időkben is. Két évtizeden keresztül újra hallgattak a terv felől, amíg most Szendy Károly polgármester könyvet kitevő tanulmánnyal nem lépett a nyilvánosság elé és mutatta ki, hogy egy főváros, mint Pestkörnyéke érdekében Nagy-Budapest megalkotása most már szinte halaszthatatlan terv. A terv ellen csak Pest megye alispánja és hívei foglaltak állást, akik eddig pusztán azt az egyetlen objektív kifogást emelték, hogy Pest megye lényegesen megkisebbedne Nagy-Budapest kialakítása révén és a megye igen jelentős adóbevételektől esne el. Ezzel szemben a Nagy-Budapesthez csatolandó városok és falvak lakossága viharos örömmel ünnepli a tervet és a maga részéről nem győzi ismételní, hogy annak végrehajtása kedvére való. Nagy-Budapest tulajdonképpen már meg is alakult, mert a budapesti m. kir. Államrendőrség hatásköre jóformán felöleli azokat a területeket, amelyeknek az idecsatolásáról szó van. A Közmunkatanács, amely a városrendezési tervek és általában az építkezések felett dönt szintén Budapest városi határain túl fekvő területek felett is rendelkezik, de vannak budapesti közintézmények, így elsősorban az Elektromosművek és a Gázművek, amelyek szintén már Nagy-Budapest területén fejtik ki nélkülözhetetlen működésüket.

Villanyt, gázt és vizet a környéknek

Az egyesítés tulajdonképpen már csak közigazgatási aktus volna, amelynek nyomán azután ki kellene terjeszkednie a székesfőváros intézményei mindegyikének az új területekre, hogy a fővárosi étellel együttjáró közegészségügyi és kulturális tekintetből fontos intézmények működése oda is kiterjeszthető legyen. Elsősorban meg kellene oldani a villanyáramszolgáltatás

kérdését. A szóban lévő területet jelenleg nyolc villamosvállalat látja el a szükséges ipari és világítási árammal. A nyolc vállalat a legutóbbi adatok szerint 87,5 millió kilowattóra áramot szolgáltatott bérloinek, amiből csak 46,7 millió kilowattórát termelt a maga műhelyeiben, míg a többit a Fővárosi Elektromos Művektől vette át. Valóságban tehát szinte a fele mennyiséget Budapest szolgáltatja már most is Pestkörnyéknek. Az egyesítés esetén természetesen ezt a nyolc vállalatot meg kell váltani, mert képtelenség volna, hogy a főváros a maga hatalmas elektromosművei mellett nyolc-tíz vállalatot megtűrjön. A megváltás természetesen nagy áldozatokat követel, de azt a cél érdekében vállalni kell. A gázellátás szempontjából is sok a tennivaló, bár a pestkörnyéki városokat a fővárosi gázművek látják el világítási és ipari gázzal. Egyedül Kispesztben van gázvállalat, de ennek sincs gázgyára, hanem a főváros gázműveitől vásárolja a gázt és továbbítja bérloikhoz. Hasonló a helyzet Ujpesten is, ahová a Budapesti Gázművek közvetlenül szállítják a gázt. Az egyesítés során sok ezer kilométer hosszúságban kell majd gázvezetékét lefektetni, amely óriási kiadásokat jelent majd a Gázművek számára. Hozzávetőlegesen számítva már az első évben 6,5 millió pengő befektetést jelent a

Gázműveknek Nagy-Budapest megalkulása.

Bonyolultabb a helyzet a vízellátás kérdésében. Meglepetésszerűen határozhat, hogy Budapest közvetlen környékén igen sok helyen egyáltalán nincsenek még vízművek. Ujpesten, Kispesztben, Csepelen, Pestszent-erzsébetben, Budafokon, Mátyásföldön, Albertfalván, Rákoshegyben és Rákosligetben van vízvezeték. Ezt részben magántársaságok, részben kincstári intézmények valósították meg. Ezeket meg kell váltani és a

Korszerű közlekedés

Ezek a legfontosabb közművek, amelyeket nyomban Nagy-Budapest kialakítása után az egész területre ki kell építeni. Ehhez az óriási nagy munkákhoz járulnak majd a kisebb jelentőségű, a főváros életét nagyvárosiassá tevő intézmények kifejlesztése és kiterjesztésének költségei. Így különös jelentősége van a közlekedés korszerű rendezésének. A főváros már évek előtt megszerezte a HÉV-et, de tulajdonképpen nem fejlesztette azt kellőképpen ki, míg ha az egyesítés megtörténik, úgy feltétlenül nagyszabású beruházásokkal kell kiépíteni a közúti vasúthálózatot és minden egyes ujonnan a fővároshoz csatolt falut és várost bekapcsolni a főváros utahálózatába, hogy az egyesítés ne csak a papíron legyen meg,

vízművekkel el nem látott helyeken a vezetékeket lefektetni, a vízszolgáltató telepeket megnagyobbitani és fejleszteni, mert a számítások szerint Nagy-Budapestnek mostani 1,732.065 lakosa huszonöt-harminc év múlva legalább két és félmillió lesz, ami azt jelenti, hogy majdan a fővárosi vízműveknek naponta legalább 640.000 köbméter vizet kell szolgáltatnia. Az előzetes számítások szerint a vízvezeték szükséges kiterjesztése, a vízművek elengedhetetlen kibővítése 94 millió pengő költséget zudít a fővárosra.

Még siralmasabb a helyzet a csatornázást illetően a fővárosban csatolandó területen. Közegészségügyi szempontból szinte az első tennivaló ennek megépítése. Ezzel is legalább százmillió pengő zudul a fővárosra.

hanem a valóságban is. Döntő jelentősége lesz az autobusközlekedés megszervezésének. Ennek előfeltétele a jó utak építése, ami szintén igen nagy költséget jelent. Kétségtelen, hogy ezek a beruházások óriási összegeket emésztnek fel, nagy terheket rónak a főváros lakosságára, felemelik az ide csatolandó területek lakóinak adóterheit, ám, de ezzel szemben éppen a közlekedés megjavításával közelebb jutva egymáshoz, a forgalomnak olyan emelkedésére lehet számítani, amely az iparnak és kereskedelemnek nyomban észrevehető új lendületet ad és kényelmi szempontokon kívül anyagi előnyöket is meghozhat a környékbeli lakosoknak, mint a főváros dolgozó néprétegeinek.

„Az ember tragédiája” filmen

Megemlékeztünk arról, hogy Németh Antal dr., a Nemzeti Színház igazgatója, Berlinben tárgyalásokat folytat Madách hatalmas drámai költeményének magyar- és németnyelvű megfilmesítéséről. Ez a terv talán valóban megmutathatná végre a vajdói magyar filmgyártásnak is a világosságot — az irányt és a célt —, ha a hivatottak jól kezdenek hozzá, tisztán látják, mit kell tenniük és helyesen valósítják meg a nagy alkotást. Hiszen oly sokan foglalkoztak már ezzel a gondolattal, főleg külföldiek és magyarok is inkább külföldön; de hát még nekünk kellene az első nagy magyar filmet elkészítenünk, mégpedig lehetőleg itthon. És vigyáznunk kell, hogy ez a nagy alkalom ne legyen „morbus cinematographicus” a magyar celluloid-szalag történetében, amint egyik film-esztétikusunk kifejezte magát.

E sorok írója közvetlenül a háború kitörése előtt erőteljes formában igyekezett felhívni a 10—12 legnagyobb tengerentúli film-világ-vállalat figyelmét a Tragédiából kiaknázzható nagy lehetőségekre. Ezzel egyidejűleg az utolsó képenyáron megírt és pár hónappal később ki is adott egy kis dolgozatot „Az Ember Tragédiája, mint az egyetemes magyarság első világfilmje” címen. A tervezet eszményi sikon elképzelt megoldást tartalmazott, amely ma aligha lehetne időszerű és megvalósítható. A szerző saját megállapításai közül is némelyikkel ma már nem ért egyet, de a tanulmányban kifejtett, részben új gondolatok egyike-másika talán hozzájárulhat valamivel a lehetőleg tökéletes Tragédia-film magasrendű céljának megközelítéséhez.

A Tragédia filmváltozata nemzetközi kincs lesz, de magyarul persze nehéz lesz az útja odakint. A teljes német verzió mellett az eszményi megoldás természetesen még néhány másnyelvű változat megalkotása lenne, de hát erre most nem számíthatunk. A film külföldi pályafutásával kapcsolatban azonban gondoskodnunk kellene minden nyelven a legkomolyabb fordítás igen olcsó kiadásáról; ez éppen a filmmel kapcsolatban bárkinek jó üzlet lehetne odakint, tehát minden országban megvalósítható volna.

A rendezői felfogás nagyvonalúan kihasználhatná azt a tudatos madách-i előírást, amely szerint Ádám az emberiség történetével és az átomképek fejlődésével párhuzamosan ifjúból férfivá, majd fokozatosan aggastyánná érik. Ezzel szemben

Éva csak lassan jut el a fiatal egyiptomi rabszolgától az eszkimó korábbi feleségig. Lucifernek, a bukkott angyalnak, persze nincs kora, az ő alakja különben is erősen szimbolikus, ami azt is lehetővé teszi, hogy a film különleges eszközei segítségével érezhetően ő igazgassa a változó hangulatu tömeget — Ádámnak az egész tragédián át tulajdonképpen ellenfelét — még például a párisi jelenetben is, ahol a költemény szövege szerint egyáltalán nem cselekvő alak és mégis érezzük: ő áll a tömeg mögött. Ami a kisebb szerepeket illeti, egyes jellemek a változó színekben szinte egymásból folynak és így ugyanazzal a színészszel való játszátásuk érdekes ellentéteket, vagy párhuzamokat tesz lehetővé.

A zene tekintetében az lehet a főszempont, hogy szerepe aláfestő és csak a zenéileg is önállóbb részeknél (például a római orgia, a párisi kép indulása) léphet kissé előtérbe, de sohasem a szöveg rovására. Az enyhén stilizált, ritmikus mozgású tömegjeleneteknek (egyiptomi rabszolgák, athéni csöcselék, párisi nép, falanszteri munkások), valamint a valóságos táncjeleneteknek (római orgia, bizánci boszorkányhad, londoni haláltánc) szintén szervesen kell beleilleszkedniük a cselekménybe, azaz a történet folyamatát nem szabad megállítani. Végül a modern szavalókórus igen hatékonyan használható fel például az angyalok karában, a bizánci bibliaidézeteknél, a francia forradalom során és a londoni zárójelenetben, továbbá mindenütt, ahol a Föld szelleme beszél (paradicsom, Falanszter, úrjelenet). Az Ur hatalmas, nagyon magasról zengő szavának az érzékeltesére is sokkal megfelelőbbnek látszik a szavalókórus, mint akár az egyéni hangon való deklamálás, akár az énekszerű recitálás.

A filmszerűség követelményei különösen erővel jelentkeznek a képbeállítás terén. Helyenként mély távlat (mennyország), másutt gazdag festőség (paradicsom), ismét másutt rideg elhagyatottság (úrjelenet, jégvidék), vagy lenyűgöző nagyvonalúság (Egyiptom, Falanszter), itt lendület és mozgalmasság, ott nyugalom és lassu hőmpolygás — mindenütt pedig korhűség és elhithető erő szükséges. Ha a történeti színek beállítása valószínű is, talán mégis helyes valamiféle „álmfüggöny”-nyel elfátyoloznunk őket és ezzel is hangsúlyoznunk a keretbe beleilleszkedő, de

mégis érezhető különállásukat.

Végül a rendezői alapfelfogás szempontjából a Tragédia lefolyását úgy képzelhetjük el, hogy az egész világ teremtésével indul és az egyre világosabban rendeződő ösködből alakul ki a világegyetem képe. A film eszerint nem a „befejezett mű”-vel kezdődne. Fizikai eszközök segítségével, laboratóriumi méretről óriásira nagyítva és a néző számára végtelen távlatba beállítva nagyszerűen érzékeltetni lehet a világok születését. A film befejezése is a világegyetem csillagporos képévé fejlődne. — A Tragédia-filmben a történet persze nem szakadhat meg az egyes színek közt, de nem is térhetünk át élesen egyik jelenetről a másikra. Ezt a felfogást több helyen alátámasztja maga a madách-i szöveg is, például a Falanszter- és jégvidéki jelenetben, ahol Ádám álmának olyan alakjairól is tud (Luther, Cassius, Plato, Michelangelo, aztán Hunyadi János, Leó pápa, Napoleon, Aspasia), akik a történeti színek során nem is léptek fel. Világos, hogy a költő folyamatos egésznek látta a Tragédiát, azaz Ádám az emberiség egész történetét végigálmódja a maga korától a földi élet végéig. A történeti színek közt tehát bizonyos átmenetek szükségesek, amelyek talán csak egy-egy perccig tartanak, de — akár a kép bizonytalan, gomolygó kavargásával, amelynek háttéréből a történelem legfontosabb nevei és évszámai villannak elő néhány pillanatra, akár gymbafolyó fotomontázs-megoldásokkal — az idő mulását érzékeltetik a szöveges részek közt.

Mindeme megállapítások során főleg a filmszerűség követelményeit próbáltuk előtérbe állítani — hiszen a Tragédia filmszerűségét elsősorban éppen színpadra (eszményi értelemben) kevésbé alkalmas volta biztosítja, a paradicsomi keret által adott idő- és térbeli egysége, végül a színhely és a történet rendkívüli változatossága. A színpadon főleg az jelentett mindig nagyszerű feladatot a Tragédia rendezője számára, hogy ugyanazon építkezésnek a különféle síkjait, hidjait és felületeit kellett felhasználnia, úgy-ahogy a néző végéig érezze az átomkeretet és mégis állandóan másnak lássa a színpadot, mint a megelőző képekben. Ezzel szemben a filmrendező akkor fogja fel majd helyesen a feladatát, ha a színhely folytonos és az előző színekre nem is emlékeztető változtatása mellett